

مقاله پژوهشی:

طراحی الگوی رهبری راهبردی نظام فرهنگی جمهوری اسلامی ایران با تکیه بر نظریه داده‌بنیاد

حسن بنیانیان؛ رضا غلامی؛ الهیار صحرائی^۳

تاریخ دریافت: ۱۳۹۹/۰۷/۱۵

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۹/۱۱/۲۵

چکیده

هدف این پژوهش تدوین یک الگوی بومی برای رهبری راهبردی و هدایت عالی سازمان‌های فرهنگی بر اساس دیدگاه‌ها و نظرات مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) است. مبنای فلسفی این تحقیق، تفسیری، رویکرد آن استقرایی، هدفش کاربردی، و استراتژی آن کیفی (تئوری‌سازی داده‌بنیاد) است. برای کشف این الگوی رهبری راهبردی، ابتدا بیانات و دیدگاه‌های مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) در فاصله سال‌های ۱۳۶۱ تا ۱۳۹۸ مورد تحلیل کمی قرار گرفت. سپس، موارد مرتبط با موضوع پژوهش از منابع مختلف استخراج شد. برای تحلیل دقیق محتوا از نرم‌افزار Maxqda20 استفاده شد؛ زیرا کدگذاری در نظریه‌مبنایی خود نوعی تحلیل محتوا است. نکات مرتبط با موضوع تحقیق از پاراگراف‌های منتخب و به شیوه‌ی تحلیل نکات و مضامین کلیدی، در قالب «کد» استخراج شد و کدهای مشترک تشکیل «مفهوم» و مفاهیم مشترک، تشکیل «مقوله» را داده‌اند. در پایان این مرحله از کدگذاری؛ تعداد ۶۳۸ کد، ۸۶ مفهوم، ۲۳۰ زیر مقوله و ۵۱ مقوله ایجاد گردید. با توجه به ترسیم الگوی «رهبری راهبردی»، تعداد ۱۲ قضیه تدوین و با بهره‌گیری از روش‌های مرسوم در نظریه‌پردازی داده‌بنیاد، روایی و پایایی تحقیق محرز شد و در نهایت، یافته‌های تحقیق به سؤال‌ها پاسخ مناسب داده است.

کلید واژه‌ها: رهبری، راهبرد، رهبری راهبردی، نظام فرهنگی

۱. مدرس دانشگاه عالی دفاع ملی

۲. استادیار دانشگاه شاهد

۳. دانشجوی دکتری رشته مدیریت راهبردی فرهنگی، نویسنده مسئول، رایانامه: a110sahraei@gmail.com

مقدمه

فضا و بستر همه فعالیت‌های جامعه، فرهنگ است. هیچ جامعه یا حتی سازمان و بنگاهی را نمی‌توان یافت که فاقد نقش و مسئولیت فرهنگی باشد. رابطه فرهنگ با تشکیلات، مؤسسات و نهادهای جامعه همانند روابط روح با اعضا و جوارح یک موجود زنده، دوطرفه است. در این میان مؤسسات و نهادها باید به نقش فرهنگی حوزه فعالیت‌های خویش آگاهی داشته باشند و در صیانت از اصول و ارزش‌های فرهنگ خود، ترویج آنها و مقابله با آفات فرهنگی بکوشند. تحقق جامعه‌ی ایرانی در افق چشم‌انداز با ویژگی‌هایی چون: «توسعه‌یافته، متناسب با مقتضیات فرهنگی، جغرافیایی و تاریخی خود، متکی بر اصول اخلاقی و ارزش‌های اسلامی، ملی و انقلابی و...» مستلزم وجود مدیرانی دارای درک و فهم بالا و مسلح به مشخصه «رهبری» است؛ پس ضرورت دارد الگوی مناسب رهبری منبعث از ارزش‌های دینی و ملی که تجارب علمی موجود را با مبانی بومی درهم آمیخته و متناسب با مکتب عالی‌ه اسلامی است، ارائه شود.

بنابراین، مسئله‌ی اصلی این تحقیق دستیابی به الگوی رهبری راهبردی سازمان‌های فرهنگی است. ارزیابی‌های ما از مدیریت نظام فرهنگی ج.ا.ا که در این تحقیق در شورای عالی انقلاب فرهنگی بروز و ظهور دارد، نشان می‌دهد که نظام جمهوری اسلامی ایران فاقد الگوی یکپارچه مدیریت نظام فرهنگی ج.ا.ا است.

عوامل متعددی در ناکارآمدی نظام مدیریت و نظام خط‌مشی‌گذاری مؤثر است که با توجه به مشاهدات عینی همراه با مشارکت محقق، نیاز مدیران ارشد از یک‌سو و تأثیر انواع سبک‌های رهبری بر عملکرد و بهره‌وری نظام و شاغلان آنها از سوی دیگر؛ فقدان الگوی رهبری راهبردی از جمله چالش‌های جدی در وضع موجود به‌عنوان دغدغه‌ی اصلی محقق لحاظ شده است. در نوشتار پیش‌رو برآنیم تا به این سوال پاسخ دهیم؛ الگوی رهبری راهبردی نظام فرهنگی جمهوری اسلامی ایران با توجه به دیدگاه‌های مقام معظم رهبری چگونه است؟ و برای رسیدن به این مهم سؤالات زیر را به روش علمی بررسی و پاسخ می‌دهیم:

- شرایط علی مؤثر بر رهبری راهبردی نظام فرهنگی کشور از دیدگاه مقام معظم رهبری چیست؟
- مقوله محوری رهبری راهبردی نظام فرهنگی کشور از دیدگاه مقام معظم رهبری چیست؟
- مقوله‌های راهبردی رهبری راهبردی نظام فرهنگی کشور از دیدگاه مقام معظم رهبری چیست؟
- شرایط زمینه‌ای تأثیرگذار بر راهبردهای رهبری راهبردی نظام فرهنگی کشور چیست؟
- شرایط مداخله‌گر تأثیرگذار بر راهبردهای رهبری راهبردی نظام فرهنگی چیست؟
- مقوله‌های پیامدهای رهبری راهبردی نظام فرهنگی چیست؟
- قضایای نظری رهبری راهبردی در نظام فرهنگی کدام‌اند؟

مبانی نظری و پیشینه‌شناسی تحقیق

نظام فرهنگی کشور

فرهنگ نظام‌واره‌ای است از «عقاید و باورهای اساسی»، «ارزش‌ها، آداب و الگوهای رفتاری» ریشه‌دار و دیرپا و «نمادها» و «مصنوعات» که ادراکات، رفتار و مناسبات جامعه را جهت و شکل می‌دهد و هویت آن را می‌سازد (شورای عالی انقلاب فرهنگی، ۱۳۸۵). نظام فرهنگی در یک کشور نظامی است که از عهده‌ی هدایت‌کنش عاملیت‌هایی برآید که در موقعیت‌های اجتماعی گوناگون قرار می‌گیرند؛ الگوی چنین نظامی [نظام فرهنگی]، تا به آنجا تداوم خواهد داشت که ترکیب‌های همگونی از احکام ارزشی، بر اثر پاسخ‌های کنشگران به موقعیت‌های مختلف، به‌صورت پیوسته، جاری و معتبر باشند (پارسونز، ۱۳۸۵: ۱۷۲).

تعریف مختار محقق از «نظام فرهنگی»: نظام فرهنگی متشکل است از پیوند مجموعه‌ای از کنشگران فرهنگی؛ یعنی اجزاء نظام فرهنگی را کلیه کنشگران فرهنگی تشکیل می‌دهند؛ هرچند این کنشگری فرهنگی در قالب فعالیت‌های سیاسی، اقتصادی یا خدماتی انجام

شود. گرچه نظام فرهنگی اعم از نظامات سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی است، لیکن در این تحقیق به دستگاه‌های فرهنگی محدود شده است.

مدیریت (تعریف مختار): مدیریت فرایند به‌کارگیری کارا و مؤثر منابع مادی و انسانی بر مبنای نظام ارزشی پذیرفته‌شده است که از طریق برنامه‌ریزی، سازمان‌دهی، بسیج منابع و امکانات، هدایت و رهبری و کنترل عملیات برای دستیابی به اهداف تعیین‌شده، صورت می‌پذیرد.

سبک‌های رهبری

طریقی را که رهبر، از نفوذش برای کسب اهداف استفاده می‌کند، سبک رهبری می‌نامند؛ به بیان دیگر نحوه استفاده رهبر از قدرت و نفوذ را سبک رهبری گویند. سبک رهبری یک فرد عبارت از الگوی رفتاری است که وی به هنگام هدایت کردن فعالیت‌های دیگران و سازمان از خود نشان می‌دهد؛ همچون سبک رهبری «انسان‌مدار» و سبک رهبری «کارمدار» که توسط پرسشنامه ۳۵ سؤالی مندرج در کتاب رفتار سازمانی اثر «فردلوتانز» اندازه‌گیری می‌شود (اکرامی و ناظمی، ۱۳۸۳: ۱۰۳).

الگو^۱

الگو آن چیزی است که به امر تشریح چگونگی و نحوه ارتباط اجزاء تئوری یاری می‌رساند (کوهن، ۱۳۶۹: ۱۶). مدل در علم عبارت است از برقراری یک تمثیل سنجیده بین یک پدیده که قوانینش معلوم است و پدیده دیگری که در دست تحقیق می‌باشد (الوانی، ۱۳۷۹: ۵۲). مدل یا الگو یک نمونه ساده شده از واقعیت است. تمام الگوها انتزاعی و خیالی هستند و برخی از عوامل در آنها وارد می‌شوند و برخی دیگر خارج نگه‌داشته می‌شوند. الگوها و مدل‌ها می‌توانند شامل تصویرهای ذهنی، نمایش‌های گرافیکی، نمایش‌های بیانی و یا نمایش‌های ریاضی از واقعیت باشند. پس الگوها و مدل‌ها اشاره ضمنی به تصویر ایستای واقعیت می‌کنند (لطفیان، ۱۳۷۶: ۱۴۷).

گاهی اوقات در الگو، عوامل اضافی و مُخل، عمداً کنار نهاده می‌شوند تا مدلی به دست آید که ضمن نشان دادن اجزای اصلی و ارتباط بین آنها، به اندازه کافی ساده و روشن باشد. انواع مختلف مدل‌ها عبارتند از: مدل کلامی، ترسیمی، تجسمی و ریاضی که هر یک دارای درجه دقت خاصی هستند و در زمینه ویژه‌ای کارایی دارند (الوانی، ۱۳۷۹: ۳ - ۴).

رهبری راهبردی

ایرلند و هیت (۱۹۹۹) تعیین جهت راهبردی سازمان، بهره‌برداری و حفظ قابلیت‌های کلیدی، توسعه سرمایه انسانی، حفظ فرهنگ مؤثر سازمان، تأکید بر شیوه‌های اخلاقی و ایجاد کنترل‌های راهبردی را اجزاء رهبری راهبردی که می‌تواند به بهبود عملکرد سازمان منجر شود، تعریف می‌کنند (سنجقی و همکاران، ۱۳۹۶: ۷).

رهبری راهبردی ضمن اینکه مشترکات زیادی با مدیریت راهبردی دارد، اما به لحاظ افق زمانی، سطح و جایگاه سبک هدایت و کنترل با آن متفاوت است. رهبری راهبردی به لحاظ زمانی در تعیین هدف، طراحی سازمانی و برنامه‌ریزی، همیشه دید زمانی بلندمدت داشته و دوراندیش است؛ این در حالی است که مدیریت راهبردی معمولاً افق‌های میان‌مدت و کوتاه‌مدت را در نظر دارد.

پیشینه پژوهش

- رساله‌ای با موضوع الزامات راهبردی جمهوری اسلامی در مدیریت بحران ته‌اجم فرهنگی از شهروز شریعتی در سال (۱۳۹۳) در ایران صورت گرفته است. سؤال اصلی این رساله این است که از آنجاکه عنصر فرهنگ نقش غیرقابل‌انکاری در پیروزی انقلاب اسلامی ایران و تداوم آن داشته و دارد و به‌عنوان عنصری محوری و مسلط، چگونه به‌عنوان راهبردی مؤثر در جنگ نرم مورداستفاده قرار داد؟ در روش اجرایی به‌عنوان یک تحقیق موردی زمینه‌ای و با استفاده از روش میدانی، پس از بررسی دیدگاه‌ها و نظرات مختلف و مطالعه محیطی از طریق ارسال پرسشنامه و انجام مصاحبه و نیز بهره‌گیری از تکنیک دلفی نقاط قوت و ضعف و آسیب‌پذیری‌های فرهنگی و نیز فرصت‌ها و تهدیدات فرهنگی احصا

شده است و راهبردهای مدیریت بحران جنگ نرم و مصون‌سازی جامعه در برابر تهاجم فرهنگی و ایجاد امنیت فرهنگی ارائه می‌شود.

از نتایج مهم این پژوهش اینکه دشمنان جمهوری اسلامی همواره می‌کوشند با نفوذ و اشاعه فرهنگ غربی، موجب ایجاد بحران در کشور از طریق تغییر باورها و نگرش و رفتار مردم شوند و استقلال کشور و دستاوردهای انقلاب را به مخاطره اندازند. این در حالی است که برای تحقق مدیریت بحران‌های فرهنگی و یا پیشگیری و مصونیت جامعه از فرهنگ مهاجم، راهبردهای جامع تدوین نشده است. هدف این مقاله تدوین راهبردهای بهینه برای مدیریت بحران و مصون‌سازی جامعه از آسیب‌پذیری در مقابل تهاجم فرهنگی و نفوذ فرهنگ غربی است.

- تحقیقی با عنوان «طراحی الگوی مفهومی تحلیل فرهنگی کشور مبتنی بر رویکرد تئوری مفهوم‌سازی بنیادی» از حسین پرکان و همکاران در سال (۱۳۹۰) در ایران صورت گرفته است. سؤال این پژوهش این است که الگوی تحلیلی رویکرد فرهنگی کدام است؟ در الگوی مفهومی پیشنهادی در این تحقیق، عناصر، مؤلفه‌ها و سطوح فرهنگ احصا و عناصر نظام فرهنگ شامل ورودی‌ها، فرایندها، خروجی‌ها و پیامدها در تعامل با مؤلفه‌های فرهنگ شامل باورها و اعتقادات، ارزش‌ها، دانش‌ها، نمادها، رفتارها و مصنوعات معرفی می‌گردند. این تعاملات در سطوح مختلف فراملی، ملی و محلی (خرده‌فرهنگ‌ها) قابل تبیین‌اند. از نتایج این پژوهش تحلیلی جامع از وضعیت فرهنگی کشور نیازمند بهره‌گیری از الگویی است که قابلیت توجه به عناصر، مؤلفه‌ها و سطوح مختلف فرهنگ را دارا و درعین حال توانایی نمایش روابط و تعاملات میان این سه را نیز داشته باشد.

- از مقالات مهم علمی و پژوهشی عنوانی با «واکاوای مفهوم مهندسی فرهنگی با تأکید بر دیدگاه مقام معظم رهبری» از زهره صمدیان، در سال ۱۳۹۳ در ایران صورت گرفته است. سؤال اصلی پژوهش مفهوم مهندسی فرهنگی از دیدگاه مقام معظم رهبری چه است؟! و روش اجرایی توصیفی است.

نتایج پژوهش بیانگر این است که هر جامعه و سازمانی که دارای فرهنگ غنی‌تر و قوی‌تر باشد، جامعه و سازمانی منسجم‌تر و پویاتر خواهد بود. در فرهنگ قوی، گویا همه

افراد جامعه یا سازمان به آن فرهنگ به شدت متعهد می‌باشند. فرهنگ غنی فرهنگی است که دارای مبانی، مفروضات، ارزش‌ها و نمادهای کامل و صحیح باشد. جوامع و سازمان‌هایی که از فرهنگ غنی و قوی برخوردار نباشند، در ادامه حیات خود، کارآمدی، اثربخشی و موفقیت لازمه را نخواهند داشت. رسیدن به فرهنگ متعالی، فلسفه وجودی، رسالت و مأموریت اصلی نظام جمهوری اسلامی بر اساس فرهنگ و ارزش‌های اسلامی است. آنچه در رسیدن جامعه به فرهنگ متعالی کمک می‌کند، مدیریت و مهندسی فرهنگی است. به این ترتیب فرهنگ مدیریت‌شده موجبات تحول در جامعه را فراهم می‌کند. با الهام از رهنمودهای مقام معظم رهبری و با توجه به چشم‌انداز بیست ساله کشور و برنامه چهارم توسعه به عنوان برنامه اول در برنامه‌های دست‌یابی به اهداف چشم‌انداز، حوزه فرهنگ پس از آسیب‌شناسی باید تابع برنامه‌ریزی شود. وظیفه آن به عهده شورای عالی انقلاب فرهنگی می‌باشد. در کنار شورای عالی انقلاب فرهنگی مسلماً مردم، به عنوان صاحبان و مروجان فرهنگ به نسل‌های بعدی، می‌توانند بهترین شرکای مدیریت نظام فرهنگی و اجرای برنامه‌های توسعه فرهنگی باشند.

- تحقیقی با عنوان «پتانسیل‌های فرهنگی مؤثر بر همگرایی در منطقه آسیای جنوب غربی» از عباسعلی رهبر در سال (۱۳۸۷)، در منطقه بزرگ آسیای جنوب غربی صورت گرفته است. سؤال اصلی پژوهش پتانسیل‌های فرهنگی مؤثر بر همگرایی در منطقه آسیا کدام است؟! روش پژوهش اسنادی-میدانی (پیمایشی) است.

نتایج این‌طور حاصل شده که: منطقه بزرگ آسیای جنوب غربی در چند دهه گذشته به موازات تغییرات اقتصادی و اجتماعی از نظر فرهنگی نیز دچار دگرگونی‌هایی شده است. بررسی فرهنگ سنتی این منطقه به درک بهتر توسعه تاریخی، نهادهای سیاسی، مذهبی و اجتماعی آن کمک می‌کند. برخلاف پندارهای کلیشه‌ای غرب درباره این منطقه، برجسته‌ترین ویژگی تاریخی منطقه آسیای جنوب غربی حاشیه‌ای بودن آن نیست بلکه مرکزیت و تنوع در این منطقه است. مرکزیت این منطقه تا حدی مربوط به مکان استراتژیک آن و در نتیجه نقش اصلی این منطقه در ارتباطات فرهنگی تجاری و بازرگانی است.

- تحقیقی دیگر با عنوان «آفرینش یک نظام کنترل استراتژیک فرهنگی» از استیفن بانگای و میشل گولد در سال (۱۹۹۱) صورت گرفته است. سؤالات اصلی عبارتند از: کنترل استراتژیک فرهنگی یعنی چه؟ توسعه یک فرآیند کنترل استراتژیک فرهنگی چه گام‌هایی می‌تواند داشته باشد؟ روش پژوهش اسنادی-میدانی (پیمایشی) است. نتایج این‌طور حاصل شد که: ۷ عامل را از ویژگی‌های الگوی فرهنگی معرفی کرد و به همین منظور پرسشنامه استاندارد هم طراحی کرده است که عوامل آن عبارت است از: سازگاری، مسئولیت‌پذیری، پاداش، صمیمیت و حمایت، رهبری، استانداردها، شفافیت سازمانی.

روش‌شناسی تحقیق

با توجه به هدف پژوهش، روش تحقیق از نوع کیفی بوده و از طریق نظریه‌پردازی داده‌بنیاد نظام‌مند انجام می‌شود. منظور از نظریه‌پردازی داده‌بنیاد، نظریه‌ای است که مستقیماً از داده‌هایی استخراج شده است که در جریان پژوهش به‌صورت منظم گردآمده و تحلیل شده‌اند. در این روش، پژوهشگر کار را با نظریه‌ای که از قبل در ذهن دارد، شروع نمی‌کند (مگر آنکه منظور او بسط یک نظریه موجود باشد)؛ بلکه کار را در عرصه واقعیت آغاز کرده و شکیبایی می‌کند تا نظریه از درون داده‌هایی که گرد می‌آورد، پدیدار شود. یادآور می‌شود نظریه‌پردازی داده‌بنیاد یک روش استقرایی نظریه‌پردازی است. این پژوهش به‌صورت نظری و روش‌سندکاوی انجام و دیدگاه‌های مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) به روش نظریه‌پردازی نظام‌مند (G.T) (کوربین و استراوس) و با تکنیک فرایند سه مرحله‌ای کدگذاری باز، محوری و انتخابی، مورد بررسی و تحلیل قرار می‌گیرد. برای گردآوری بیانات مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) از پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر معظم له استفاده می‌شود.

انجام مصاحبه‌های عمیق (نیمه ساختاریافته) با خبرگان و صاحب‌نظران عرصه‌ی نظام فرهنگی برای تکمیل الگو صورت گرفته است. در این پژوهش از روش نمونه‌گیری هدفمند و نظری استفاده شده و گردآوری اسناد و بیانات مقام معظم رهبری از پایگاه

اطلاع‌رسانی دفتر معظم له استفاده شده است. بنابراین، نمونه آماری پژوهش، همان جامعه آماری است؛ یعنی بیانات مقام معظم رهبری پیرامون موضوع رهبری راهبردی، مدیریت، نظام فرهنگی و مدیریت نظام فرهنگی است. البته برای تکمیل الگو و تثبیت اعتبار داده‌ها از نظر نخبگان استفاده شده است. که عناصر نمونه باید دارای ویژگی‌هایی چون؛ کارشناسان خبره دارای تجربه حداقل بیست سال در حوزه فرهنگی، مدیریت ارشد در حوزه فرهنگ (اعضاء شورای عالی انقلاب فرهنگی، وزرا و معاونین وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، رؤسا و معاونین سازمان‌های صداوسیما و تبلیغات اسلامی و مدیران مؤسسات فرهنگی بخش خصوصی)، کارشناسان دارای تحصیلات عالی (فوق لیسانس و دکتری) در حوزه فرهنگ و مدیریت باشند. ابزار گردآوری اطلاعات در این پژوهش اسنادی است و از منابع کتابخانه‌ای و اسنادی مانند: پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر مقام رهبری؛ کتاب‌های علمی و تخصصی با استفاده از تکنیک فیش‌برداری؛ رساله‌ها، پایان‌نامه‌ها و مقالات تخصصی؛ منابع اینترنتی بهره گرفته شده است.

داده‌های موردنیاز برای تدوین الگو در این پژوهش از بررسی یافته‌های آخرین مطالعات ملی حوزه فرهنگ که عمدتاً شورای عالی انقلاب فرهنگی و با رویکردی آسیب‌شناسانه است، به دست می‌آید. تحلیل داده‌ها با استفاده از تکنیک تحلیل محتوا یا تحلیل مضمون و به کمک نرم‌افزار صورت گرفته است.

با توجه به رویکرد، هدف و استراتژی انتخابی برای تحقیق، روش جمع‌آوری اطلاعات پرسش‌نامه نیست، بلکه از روش سندکاوی و تحلیل اسناد در چهارچوب استراتژی نظریه‌پردازی داده‌بنیاد نظام‌مند استفاده شده است.

جهت بررسی و تعیین مراحل و گام‌های طراحی الگوی رهبری راهبردی مدیریت نظام فرهنگی ابتدا موارد مرتبط با موضوع نظامات از نگاه اسناد بالادستی مورد شناسایی و تحلیل قرار گرفت، سپس با انجام مطالعات علمی و سندکاوی و در نهایت استفاده از نظرات نخبگان و پس از آن بعد از گردآوری اطلاعات از طریق تکنیک کدگذاری باز، کدگذاری محوری و کدگذاری انتخابی و استفاده از نرم‌افزار MAXQDA نسبت به تجزیه و تحلیل داده‌ها اقدام شد. یافته‌های این پژوهش برای مشارکت‌کنندگان ارائه و متن

نظریه توسط آنها مطالعه و نقطه نظرات آنها اعمال شده است. این پژوهش توسط سه نفر از اساتید مورد مطالعه و بازبینی قرار گرفته است و نهایتاً اینکه در ابتدای پژوهش، گرایش‌ها و جهت‌گیری‌های پژوهش به وضوح تشریح شده است. با توجه به شیوه ممیزی این پژوهش که سند کاوی بیانات مقام معظم رهبری^(مدظله‌العالی) بوده است در هر مرحله از گردآوری و تحلیل داده‌ها، طبقه‌های مشتق شده به تیم راهنما و مشاور ارائه شد تا صحت مطالب تأیید شود. پس از شکل‌گیری نظریه، مدل پارادایمی تهیه شده به خبرگان (اساتید حوزه مدیریت و فرهنگ که اطلاع کافی از دیدگاه‌های مقام معظم رهبری دارند) ارائه شد تا چنانچه ایده‌ای نسبت به تغییر، اصلاح یا حذف آن دارند، بیان کنند. مواردی که جهت اصلاح یا تغییر نظریه بیان شده، در جدول شماره ۱ نشان داده شده است.

جدول ۱. موارد پیشنهادی جهت اصلاح نظریه از طرف خبرگان

ردیف	کد خبره و صاحب نظر	نظر اصلاحی در مورد نظریه
۱	۱۰۰	تمدن سازی به پیامدها اضافه شود
۲	۱۰۱	تحقق الگوی ایرانی اسلامی پیشرفت به مقوله پیامدی اضافه شود
۳		مورد دیگری برای اصلاح اعلام نشد.

یافته‌ها و تجزیه و تحلیل داده‌ها

برخی فرهنگ و مقوله‌های فرهنگی را اموری مدیریت ناپذیر می‌دانند. از نظر این گروه چون دخالت در حوزه فرهنگ موجب انجماد یا بی‌هنجاری در این حوزه‌ها می‌شود، امور فرهنگی را باید به حال خود رها گذاشت تا خود رشد و نمو پیدا بکند. اما رهبر معظم انقلاب دیدگاهی دیگر دارند. از نظر ایشان مدیریت فرهنگ، امری است ممکن و ضروری و حکومت اسلامی باید به آن توجه داشته و برای آن برنامه‌ریزی کند. ایشان ضرورت مدیریت فرهنگ، مفهوم مدیریت فرهنگی، میزان دخالت دولت در امور فرهنگی را به مناسبت‌های مختلف مورد مذاقه قرار داده‌اند. همچنین رهبری برای مدیریت فرهنگ قائل به وجود یک مرکز اصلی و ایجاد هماهنگی بین این مرکز با سایر دستگاه‌های حکومتی است. بنابراین مجموعه مباحث رهبری در خصوص رهبری فرهنگی با استفاده از روش کدگذاری باز، کدگذاری محوری و کدگذاری انتخابی؛ تجزیه و تحلیل می‌شود.

برای تحلیل بیانات و مکتوبات مقام معظم رهبری^(مدظله‌العالی) و پاسخ سؤالات پژوهش، به تحلیل کمی و کیفی محتوای مجموعه بیانات، پیام‌ها و مکتوبات مقام معظم رهبری^(مدظله‌العالی) در فاصله زمانی سال ۱۳۶۱ تا ۱۳۹۸ در رابطه با حوزه رهبری راهبردی پرداختیم. در این خصوص به جمع‌آوری فرمایشات و مکتوبات ایشان پرداخته شد و فرآیند پژوهش، با تحلیل کمی ادامه یافت. هدف از تحلیل کمی فرمایشات و مکتوبات مقام معظم رهبری^(مدظله‌العالی) عبارت است از: «یافتن کلماتی که بیشترین تأکید را در مجموعه بیانات، پیام‌ها و مصاحبه‌های معظم‌له در رابطه با حوزه فرهنگ و رهبری راهبردی داشته‌اند.»

واحد مطالعه

واحد مطالعه، مجموعه احکام و فرامین، بیانات، پیام‌ها، مصاحبه‌ها و ... مقام معظم رهبری^(مدظله‌العالی) در حوزه فرهنگ و رهبری راهبردی تا زمان انجام پژوهش بود. برای این کار از مجموعه حدیث ولایت که در قالب لوح فشرده به همت مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی و دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیت‌الله‌العظمی خامنه‌ای تهیه گردیده و همچنین سایت امام خامنه‌ای^(مدظله‌العالی) استفاده شده است. در تحلیل محتوای کمی، کلمات کلیدی مرتبط باهدف مطالعه طوری انتخاب شده‌اند که کلیه مفاهیم مطرح شده را پوشش دهند و امکان تحلیل نهایی متن و داده‌ها حسب چارچوب مفهومی فراهم باشد.

برای یافتن کلمات کلیدی ابتدا مفاهیم کلی و انتزاعی حسب چارچوب مفهومی مشخص و سپس کلمات متناظر هر مفهوم کلی استخراج شد. برخی کلمات دیگر نیز برای تبیین بهتر جهت‌گیری‌ها و تأکیدات مقام معظم رهبری^(مدظله‌العالی) استخراج شدند.

برای تحدید و تدقیق واژه‌ها، این لغات بر اساس ارتباط معنایی مرتب شدند و از ۱۵ خبره در دسترس در حوزه‌های مختلف خواسته شد تا لغات را به نسبت قرابت و نزدیکی معنایی به موضوع، معین کنند و اگر غیر از لغات ذکر شده، واژه دیگری را مناسب‌تر می‌دانند، معرفی کنند. این واژه‌ها و میزان فراوانی آنها عبارتند از:

جدول ۲. واژه‌های کلیدی

تعداد	واژه‌ها / گزاره‌ها	تعداد	واژه‌ها / گزاره‌ها
۱	متولیان فرهنگی	۱	نظام فرهنگی
۸	مراکز فرهنگی	۱۸	فرهنگ سیاسی
۳	آسیب‌های فرهنگی	۱	بصیرت افزایی
۵	جهاد فکری	۹۳	کار فرهنگی
۴۱۰	بصیرت	۱	ظرفیت‌های فرهنگی
۲۶	امور فرهنگی	۳	مدیریت فرهنگی
۱۸	ابزارهای فرهنگی	۱۶	فرهنگ ملی
۱	کارگزاران فرهنگی	۱۲	مهندسی فرهنگی
۷	سیاست‌های فرهنگی	۱۱۰	تهاجم فرهنگی
۱۲۹۸	فرهنگ	۴۱	جنگ نرم
۲۹۲۳	پیشرفت	۶۶۰	تمدن سازی
۲۵۴۸	پیشرفت اسلامی ایرانی	۱۲۰۵	الگو
۲۵۷۸	پیشرفت ایرانی	۲۸۳۷	پیشرفت اسلامی
۴	ناتوی فرهنگی	۲	ابتدال فرهنگی

مقوله‌های علی

این مقوله‌ها که حاصل شرایط علی یا مقدم است به «فعالیت‌ها و وقایعی که به گسترش وقوع پدیده یا ایده اصلی آن منجر شده‌اند» دلالت دارند (دانایی فرد و همکاران، ۱۳۹۰: ۶۷). در حقیقت مقوله‌های علی دلیل شکل‌گیری رهبری راهبردی محسوب می‌شوند. در این تحقیق پنج مقوله‌ی: آمادگی در مقابل جنگ نرم، صداوسیما در تراز جمهوری اسلامی، نظام تعلیم و تربیت کارآمد، تبادل فرهنگی و احساس مسئولیت همه دستگاه‌های فرهنگی بر اساس توافق آراء با متخصصین امر به‌عنوان شرایط علی تشخیص داده شد. مقوله‌های پنج‌گانه شرایط علی در جدول ۳ آمده است.

جدول ۳ عناوین مقوله‌های علی

مقوله‌های علی			
ردیف	عنوان مقوله	زیر مقوله	تعداد مفاهیم (کدهای باز)
۱	آمادگی در مقابل جنگ نرم	۵	۱۰
۲	صداوسیمای در تراز جمهوری اسلامی	۸	۵
۳	نظام تعلیم و تربیت کارآمد	۶	-
۴	تبادل فرهنگی	۵	-
۵	احساس مسئولیت همه دستگاه‌های فرهنگی	۷	-
جمع	۵	۳۱	۱۵

منبع: (یافته‌های تحقیق)

پدیده محوری

پدیده‌ی محوری در مرکز فرایند قرار داشته و ارتباط سایر طبقات با آن بررسی و مشخص می‌شود. در این رساله «رهبری راهبردی» پدیده‌ی محوری است. در این تحقیق چهار مقوله‌ی: مزیت‌آفرینی و توسعه شایستگی‌های کلیدی سازمان و شبکه همکاران، شکوفایی حداکثری استعدادها و ظرفیت‌ها، مشارکت حداکثری استعدادها و ظرفیت‌ها، شناسایی و جذب حداکثری استعدادها و ظرفیت‌ها بر اساس توافق آراء با متخصصین امر به‌عنوان عوامل پدیده‌محوری تشخیص داده شد. مقوله‌های چهارگانه پدیده‌ی محوری در جداول شماره ۴ آمده است.

جدول ۴ عناوین مقوله‌های پدیده‌ی محوری

مقوله‌های پدیده‌ی محوری			
ردیف	عنوان مقوله	زیر مقوله	تعداد مفاهیم (کدهای باز)
۱	مزیت‌آفرینی و توسعه شایستگی‌های کلیدی سازمان و شبکه همکاران	۴	-
۲	شکوفایی حداکثری استعدادها و ظرفیت‌ها	۴	-
۳	مشارکت حداکثری استعدادها و ظرفیت‌ها	۴	-
۴	شناسایی و جذب حداکثری استعدادها و ظرفیت‌ها	۲	-
جمع	۴	۱۴	-

منبع: (یافته‌های تحقیق)

مقوله‌های راهبردی

کنش‌ها یا تعاملاتی را که از پدیده‌ی محوری منبعث می‌شوند، راهبردها می‌گویند (دانایی فرد و همکاران، ۱۳۹۰: ۶۵). در این تحقیق یازده مقوله‌ی: استفاده از تمام ظرفیت‌ها در اصلاح فرهنگ عمومی، اولویت مصوبات شورای عالی انقلاب فرهنگی بر مجمع تشخیص، تبدیل میدان فرهنگی به میدان روشنفکری، حل مشکلات فرهنگی در شوراهای فرهنگی، جهت‌گیری انقلابی و اسلامی، با هم دیدن نیازهای مادی و معنوی مردم، شناختن بیماری‌های فرهنگی، کمک به مجموعه‌های خودجوش مردمی، اعلام علنی راهبردهای فرهنگی، مخالفت با برخی آزادی‌ها و مهندسی فرهنگی کشور، بر اساس توافق آراء با متخصصین امر به‌عنوان مقوله‌های راهبردی تشخیص داده شد. یازده مقوله راهبردی به همراه زیر مقوله‌ها و مفاهیم در جدول شماره ۵ آمده است.

جدول ۵ عناوین مقوله‌های راهبردی

مقوله‌های راهبردی			
ردیف	عنوان مقوله	زیر مقوله	تعداد مفاهیم (کدهای باز)
۱	استفاده از تمام ظرفیت‌ها در اصلاح فرهنگ عمومی	۶	-
۲	اولویت مصوبات شورای عالی انقلاب فرهنگی بر مجمع تشخیص	۶	۳۷
۳	تبدیل میدان فرهنگی به میدان روشنفکری	۵	-
۴	حل مشکلات فرهنگی در شوراهای فرهنگی	۴	-
۵	جهت‌گیری انقلابی و اسلامی	۷	-
۶	با هم دیدن نیازهای مادی و معنوی مردم	۴	-
۷	شناختن بیماری‌های فرهنگی	-	-
۸	کمک به مجموعه‌های خودجوش مردمی	۴	-
۹	اعلام علنی راهبردهای فرهنگی	۴	۴
۱۰	مخالفت با برخی آزادی‌ها	۲	-
۱۱	مهندسی فرهنگی کشور	۹	-
جمع	۱۱	۵۱	۴۱

منبع: (یافته‌های تحقیق)

شرایط زمینه‌ای

به شرایط خاصی که بر راهبردها تأثیر می‌گذارند، بستر گفته می‌شود. تمیز آنها از شرایط علی مشکل است. این شرایط را مجموعه‌ای از مفاهیم، طبقه‌ها یا متغیرهای زمینه‌ای تشکیل می‌دهند، در برابر شرایط علی که مجموعه‌ای از متغیرهای فعال است. گاهی اوقات متغیرهای بسیار مرتبط را ذیل شرایط علی و متغیرهای با ارتباط کمتر را ذیل بستر طبقه‌بندی می‌کنند (دانایی‌فرد و همکاران، ۱۳۹۰: ۶۵). در این تحقیق سه مقوله‌ی: فرهنگ مهم‌تر از اقتصاد، فرهنگ ایرانی اسلامی، فرهنگ بستر عمومی حرکت، بر اساس توافق آراء با متخصصین امر به‌عنوان مقوله‌های زمینه‌ای تشخیص داده شد. مقوله‌های سه‌گانه‌ی در جدول شماره ۶ ارائه شده است.

جدول ۶. عناوین مقوله‌های زمینه‌ای

عوامل زمینه‌ای (بستر)			
ردیف	عنوان مقوله	زیر مقوله	تعداد مفاهیم (کدهای باز)
۱	فرهنگ مهم‌تر از اقتصاد	۴	-
۲	فرهنگ ایرانی اسلامی	۵	-
۳	فرهنگ بستر عمومی حرکت	۵	-
جمع	۳	۱۴	-

منبع: (یافته‌های تحقیق)

شرایط مداخله‌گر

شرایط بستری یا محیطی عمومی هستند که راهبردها از آنها متأثر می‌شوند. این شرایط را مجموعه‌ای از متغیرهای میانجی و واسط تشکیل می‌دهند. شرایط مداخله‌گر، شرایط ساختاری هستند که مداخله سایر عوامل را تسهیل یا محدود می‌کنند و صبغه علی و عمومی دارند (دانایی‌فرد و همکاران، ۱۳۹۰: ۶۵).

در این تحقیق ده مقوله‌ی: کارهای فرهنگی درست، حقوق زنان و رفع ستم از آنان، انجام کارهای فرهنگی و پرهیز از کار سیاسی، ترجمه کتب خارجی خوب (عوامل

تسهیل‌گر)، ضعف عملکرد دستگاه‌های فرهنگی، کار فرهنگی منفی، جنگ نرم و تهاجم فرهنگی، کاستی‌های فرهنگی موجود، جهانی‌شدن - زیر یوغ چند قدرت بزرگ رفتن و تهاجم فرهنگی (عوامل محدودکننده)، بر اساس توافق آراء با متخصصین امر به‌عنوان مقوله‌های مداخله‌گر تشخیص داده شد. مقوله‌های ده‌گانه‌ی مداخله‌گر به همراه زیر مقوله‌ها و مفاهیم در جدول شماره ۷ آمده است.

جدول ۷ عناوین مقوله‌های مداخله‌گر

عوامل مداخله‌گر				
ردیف	تسهیل / مانع	عنوان مقوله	زیر مقوله	تعداد مفاهیم (کدهای باز)
۱	شرایط تقویت‌کننده (تسهیل‌گر)	کارهای فرهنگی درست	۵	-
۲		حقوق زنان و رفع ستم از آنان	۳	-
۳		انجام کارهای فرهنگی و پرهیز از کار سیاسی	۴	-
۴		ترجمه کتب خارجی خوب	۲	-
۵	شرایط بازدارنده (مانع)	ضعف عملکرد دستگاه‌های فرهنگی	۸	-
۶		کار فرهنگی منفی	۳	-
۷		جنگ نرم و تهاجم فرهنگی	۶	-
۸		کاستی‌های فرهنگی موجود	۷	-
۹		جهانی‌شدن - زیر یوغ چند قدرت بزرگ رفتن	-	-
۱۰		تهاجم فرهنگی	۶	-
جمع		۱۰	۴۴	-

منبع: (یافته‌های تحقیق)

نتایج و پیامدها

برخی از طبقه‌ها بیانگر نتایج و پیامدهایی هستند که در اثر اتخاذ راهبردها به‌وجود می‌آیند (دانایی فرد و همکاران، ۱۳۹۰: ۶۵ به نقل از کرسول، ۲۰۰۵: ۳۹۸).

در این تحقیق، ده مقوله‌ی: تمدن‌سازی، تحقق الگوی ایرانی اسلامی پیشرفت، رشد و قدرت تحلیل مردم، شناخت اهداف و ابعاد دشمنی دشمنان، تکیه بر فرهنگ اسلامی و انقلابی، بسیج عمومی تمامی توانمندی‌ها و استفاده از ابزارهای فرهنگی، اتخاذ موضع

تهاجمی ضمن دفاع از مواضع خود، مدیریت و برنامه‌ریزی فرهنگی، مزیت‌آفرینی و توسعه شایستگی‌های کلیدی سازمان و شبکه همکاران و کارآمدی دستگاه‌های فرهنگی، بر اساس توافق آراء با متخصصین امر به‌عنوان مقوله‌های پیامدی تشخیص داده شد. مقوله‌های ده‌گانه‌ی پیامدی به همراه زیر مقوله‌ها و مفاهیم در جدول ۸ آمده است.

جدول ۸ عناوین مقوله‌های پیامدی

مقوله‌های پیامدی و نتایج			
ردیف	عنوان مقوله	زیر مقوله	تعداد مفاهیم (کدهای باز)
۱	تمدن سازی	۶	۱۸
۲	تحقق الگوی ایرانی اسلامی پیشرفت	۴	۱۵
۳	رشد و قدرت تحلیل مردم	-	-
۴	شناخت اهداف و ابعاد دشمنی دشمنان	۶	۱۰
۵	تکیه بر فرهنگ اسلامی و انقلابی	۸	-
۶	بسیج عمومی تمامی توانمندی‌ها و استفاده از ابزارهای فرهنگی	۱۰	-
۷	اتخاذ موضع تهاجمی ضمن دفاع از مواضع خود	۵	-
۸	مدیریت و برنامه‌ریزی فرهنگی	۷	-
۹	مزیت‌آفرینی و توسعه شایستگی‌های کلیدی سازمان و شبکه همکاران	۷	۸
۱۰	کارآمدی دستگاه‌های فرهنگی	۳	۲
جمع	۱۰	۵۶	۵۳

منبع: (یافته‌های تحقیق)

قضایای نظری پژوهش

قضایای نظری بیانگر روابط تعمیم‌یافته بین یک طبقه و مفاهیم آن با طبقه‌های معین است. قضایا متضمن روابط مفهومی هستند در حالی که فرضیه‌ها مستلزم روابط سنجش پذیرند و چون رویکرد نظریه داده‌بنیاد روابط مفهومی تولید می‌کند نه سنجش‌پذیر، لذا به‌کارگیری اصطلاح قضایا مرجح است (دانایی‌فرد و همکاران، ۱۳۹۰: ۱۴۴ به نقل از وتن، ۱۹۸۹: ۴۹۲).

بر اساس روایت پژوهش و ترسیم مدل نظریه رهبری راهبردی در این قسمت، تعداد ۱۲ قضیه نظری برای پژوهش حاضر قابل طرح است:

قضیه علی ۱: آمادگی در مقابل جنگ نرم با لحاظ طولانی مدت و عمیق دانستن جنگ نرم، تربیت افسران جنگ نرم، توجه به پیشگامان جبهه جنگ نرم، تأمین بودجه و ابزارهای جنگ نرم، دائمی ندانستن پیروزی در جنگ نرم، علّت نیاز و دلیل شکل گیری رهبری راهبردی در نظام فرهنگی است.

قضیه علی ۲: صداوسیما در تراز جمهوری اسلامی به منظور: تحقق چشم انداز، مشوق پیشرفت کشور، هدایت و مدیریت فرهنگ و افکار عمومی جامعه، افزایش تیزهوشی، ارائه برنامه های قابل فهم برای عامه مردم، سوق دادن مردم به فرهنگ اسلامی، آموزش مردم و تفهیم رابطه زن و مرد در فرهنگ اسلامی؛ علّت نیاز و دلیل شکل گیری رهبری راهبردی در نظام فرهنگی است.

قضیه علی ۳: نظام تعلیم و تربیت کارآمد شامل: هدایت فرهنگی در دانشگاه ها، رفتار مناسب استاد با طلبه و دانشجو، اشتغال سیاست گذار فرهنگی فقط به کار فرهنگی، اولویت بندی کارهای فرهنگی، ترویج هنجارها، ارزش ها و سبک زندگی اسلامی ایرانی و هدایت مردم به سمت تدین؛ علّت نیاز و دلیل شکل گیری رهبری راهبردی در نظام فرهنگی است.

قضیه علی ۴: تبادل فرهنگی شامل: آداب معاشرت، زبان، معارف، دین و آداب زندگی و خلیات؛ علّت نیاز و دلیل شکل گیری رهبری راهبردی در نظام فرهنگی است.

قضیه علی ۵: احساس مسئولیت همه دستگاه های فرهنگی، شامل: صداوسیما، حوزه های علمیه، سازمان تبلیغات اسلامی، وزارت علوم، تحقیقات و فناوری، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، وزارت آموزش و پرورش و امور مساجد؛ علّت نیاز و دلیل شکل گیری رهبری راهبردی در نظام فرهنگی است.

قضیه زمینه ای ۱: فرهنگ مهم تر از اقتصاد، شامل: فرهنگ سازی برای پذیرش کار سخت، توسعه اقتصادی در گرو تلاش فرهنگی، استفاده از تولید داخلی و پرهیز از اسراف؛ شرایط محیطی را برای راهبردهای «رهبری راهبردی در نظام فرهنگی» فراهم می کند.

قضیه زمینه‌ای ۲: فرهنگ ایرانی اسلامی، شامل: باورهای مردم، سبک زندگی مردم، ایمان مردم، عادات مردم، الهام‌بخش مردم در حرکات و اعمال؛ شرایط محیطی را برای راهبردهای «رهبری راهبردی در نظام فرهنگی» فراهم می‌کند.

قضیه زمینه‌ای ۳: فرهنگ بستر عمومی حرکت، شامل: کمک به نیازمندان، کار فرهنگی ضامن وفاداری مردم، کار فرهنگی پشتوانه کار سیاسی و نظامی، قانون‌گرایی و تعاون اجتماعی؛ شرایط محیطی را برای راهبردهای «رهبری راهبردی در نظام فرهنگی» فراهم می‌کند.

قضیه مداخله‌گر ۱: کارهای فرهنگی درست، حقوق زنان و رفع ستم از آنان، انجام کارهای فرهنگی و پرهیز از کار سیاسی، ترجمه کتب خارجی خوب؛ موجب تسهیل و تقویت اجرای راهبردهای «رهبری راهبردی در نظام فرهنگی» می‌شود.

قضیه مداخله‌گر ۲: ضعف عملکرد دستگاه‌های فرهنگی، کار فرهنگی منفی، جنگ نرم و تهاجم فرهنگی، کاستی‌های فرهنگی موجود، جهانی‌شدن - زیر یوغ چند قدرت بزرگ رفتن و تهاجم فرهنگی؛ موجب تضعیف اجرای راهبردهای «رهبری راهبردی در نظام فرهنگی» می‌شود.

قضیه راهبردی: استفاده از تمام ظرفیت‌ها در اصلاح فرهنگ عمومی، اولویت مصوبات شورای عالی انقلاب فرهنگی بر مجمع تشخیص، تبدیل میدان فرهنگی به میدان روشنفکری، حل مشکلات فرهنگی در شوراها، جهت‌گیری انقلابی و اسلامی، باهم دیدن نیازهای مادی و معنوی مردم، شناختن بیماری‌های فرهنگی، کمک به مجموعه‌های خودجوش مردمی، اعلام علنی راهبردهای فرهنگی، مخالفت با برخی آزادی‌ها، مهندسی فرهنگی کشور؛ سازوکارهایی هستند که «رهبری راهبردی در نظام فرهنگی» برای ایفای مسئولیت، وظایف و نقش خود به آنها نیاز دارد.

قضیه پیامدی: اعمال «رهبری راهبردی در نظام فرهنگی» موجب: رشد و قدرت تحلیل مردم، شناخت اهداف و ابعاد دشمنی دشمنان، تکیه بر فرهنگ اسلامی و انقلابی، بسیج عمومی تمامی توانمندی‌ها و استفاده از ابزارهای فرهنگی، اتخاذ موضع تهاجمی ضمن

دفاع از مواضع خود، مدیریت و برنامه‌ریزی فرهنگی، مزیت‌آفرینی و توسعه شایستگی‌های کلیدی سازمان و شبکه همکاران و کارآمدی دستگاه‌های فرهنگی می‌شود.

نظریه «رهبری راهبردی در نظام فرهنگی»

نظریه «رهبری راهبردی در نظام فرهنگی» بر اساس بیانات و مکتوبات مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) با عنایت به موارد تشریح شده در این فصل عبارت است از: «رهبری راهبردی نظام فرهنگی» تنها با تکیه بر باور به خدا و ارزش‌های اسلامی و انقلابی؛ مزیت‌آفرینی و توسعه شایستگی‌های کلیدی سازمان و شبکه همکاران، شکوفایی حداکثری استعدادها و ظرفیت‌ها، مشارکت حداکثری استعدادها و ظرفیت‌ها، شناسایی و جذب حداکثری استعدادها و ظرفیت‌ها صورت خواهد گرفت. توجه به موارد زیر در این راستا مهم است:

- آمادگی در مقابل جنگ نرم، صداوسیما در تراز جمهوری اسلامی، نظام تعلیم و تربیت کارآمد، تبادل فرهنگی و احساس مسئولیت همه دستگاه‌های فرهنگی دلیل رهبری راهبردی است.
- فرهنگ مهم‌تر از اقتصاد، فرهنگ ایرانی اسلامی و فرهنگ بستر عمومی حرکت باید مورد توجه قرار گیرد.
- تأثیر عوامل تضعیف‌کننده و محدودکننده را کاهش داده و از تهدیدات پرهیز کرده و عوامل تقویت‌کننده را با فرصت‌ها درآمیخته و لحاظ کنند.
- پیامد «رهبری راهبردی در نظام فرهنگی»: رشد و قدرت تحلیل مردم، شناخت اهداف و ابعاد دشمنی دشمنان، تکیه بر فرهنگ اسلامی و انقلابی، بسیج عمومی تمامی توانمندی‌ها و استفاده از ابزارهای فرهنگی، اتخاذ موضع تهاجمی ضمن دفاع از مواضع خود، مدیریت و برنامه‌ریزی فرهنگی، مزیت‌آفرینی و توسعه شایستگی‌های کلیدی سازمان و شبکه همکاران و کارآمدی دستگاه‌های فرهنگی خواهد بود.

مدل نهایی تحقیق مبتنی بر نظریه داده‌بنیاد

پایایی و روایی مدل

مفاهیم و مقوله‌هایی که منجر به تولید قضیه‌های تحقیق شده است، طی مطالعه و بررسی اسناد در هر مرحله از فرآیند داده‌پردازی (مفهوم‌سازی، مقوله‌بندی و قضیه‌سازی) به صورت مکرر ارزیابی و تأیید شده‌اند. از طرفی نیز فرآیند مستمر طی روند پردازش داده‌های تحقیق به وسیله اسناد مختلف و متنوع صورت گرفت که نوعی اثبات روایی تحقیق به شمار می‌روند.

اعتبارسنجی قضیه‌های تحقیق از دو بعد روایی و پایایی بعد از ارائه و بیان قضیه‌ها به این صورت انجام می‌گیرد که در روش داده‌بنیاد، مفاهیم، مقوله‌ها و قضیه‌ها به ترتیب به کمک کدهای به دست آمده در مراحل سه‌گانه کدگذاری، باز، محوری و انتخابی، مشخص شده‌اند که خود نوعی اعتبار و روایی بخشی به تحقیق به شمار می‌رود.

برای دستیابی به پایایی تحقیق در زمینه اصول و عناصر، همان‌گونه که نشان داده شد، فرمایشات و مکتوبات مقام معظم رهبری^(مدظله‌العالی) مبنای کشف و استخراج مقوله‌ها و قضیه‌های قرار گرفته است.

برای دستیابی به پایایی تحقیق در دیگر اسناد و مستندات راهبردی تحقیق، نظر به اینکه محقق عین مطالب مندرج در این اسناد را مورد استفاده و استناد قرار داده است، پس در صورت مراجعه مجدد، قابل تکرار است؛ به عبارتی می‌تواند از پایایی لازم برخوردار باشد. از طرفی نیز به منظور تأیید نهایی پایایی تحقیق، چهار معیار معروف پارکر و رافی (۱۹۹۷) یعنی؛ تطبیق، قابلیت فهم، قابلیت تعمیم و کنترل فرآیند نظریه‌پردازی، به شرح زیر مورد ارزیابی پایایی قرار گرفته است:

- برای سنجش معیار تطبیق، در کدگذاری باز، به وضوح نشان داده شده است که مفاهیم از داده‌های بررسی شده، تولید شده‌اند.

- برای قابلیت فهم کردن نظریه مفاهیم تشخیص داده شده به شکلی نظام‌مند به هم مرتبط شده‌اند و میان آنها پیوندهای مفهومی برقرار تا مقوله‌ها به خوبی به کمک آنها استخراج شود.

- برای قابلیت تعمیم بودن نظریه تلاش شد تا ساختار نظریه بر اساس آراء و اندیشه‌های مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) شکل گیرد.

- کنترل فرآیند نظریه‌سازی برای حصول اطمینان از این‌که یافته‌های نظری به ارائه نظریه بااهمیت ختم شده را می‌توان به‌صورت زیر بیان کرد که:

- اتصال یا تطبیق روشنی بین مقوله‌ها و داده‌های خام وجود دارد.
 - پژوهشگر برای اینکه یک نظریه مفهومی مفصل تدوین کند و بتواند به‌خوبی در داده‌ها به‌کفایت برسد. داده‌های همه‌جانبه و گسترده‌ای را جمع‌آوری کرده است.
 - مدل ارائه‌شده، نتیجه یک تبیین مفهومی در فرآیند مورد مطالعه است.
 - مدل، بر اساس تبیین متون واقعی و با یک فرآیند پایه، مناسب عملی دارد.
 - اگر شرایط تغییر کند یا پژوهشگر داده‌های بیشتری جمع‌آوری کند، مدل قابلیت اصلاح را دارد.
 - مقوله‌ها در قالب مدل ارائه‌شده مشخص شده‌اند.
 - مدل ارائه‌شده در خلال مراحل کدگذاری باز، به کدگذاری محوری و بعد به کدگذاری انتخابی ظاهر شده است.
- پژوهشگر تلاش کرده است تا مقوله‌ها را به هم مرتبط کند و سپس به وسیله قضایا، مدل مورد نظر را ارائه کند.

نتیجه‌گیری و پیشنهاد

الف) نتیجه‌گیری

با توجه به نقش مهم فرهنگ و سازمان‌های فرهنگی در توسعه و تعالی سایر حوزه‌ها، ضرورت بومی‌سازی رهبری راهبردی بر اساس بیانات مقام معظم رهبری برای هدایت عالیه سازمان‌های فرهنگی و نبود الگوی رهبری راهبردی در نظام فرهنگی. (وجود چنین الگویی باعث ایجاد وحدت جهت و رویه در سازمان‌های فرهنگی خواهد شد). پژوهش حاضر تلاش کرده است تا رهبری راهبردی را بر اساس بیانات و مکتوبات مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) در عرصه نظام فرهنگی مورد مطالعه، طراحی و ارائه کند. در این

خصوص بیانات، پیام‌ها، نامه‌ها و احکام مقام معظم رهبری از سال ۱۳۶۱ تا ۱۳۹۸ در حوزه رهبری راهبردی و مدیریت راهبردی به روش تمام‌شمار مطالعه شده است و پس از تحلیل با روش استقرایی در کنار یکدیگر قرار گرفته است. نکات مرتبط با موضوع تحقیق از پاراگراف‌های منتخب و به شیوه‌ی تحلیل نکات و مضامین کلیدی، در قالب «کد» استخراج شده و کدهای مشترک تشکیل «مفهوم» و مفاهیم مشترک، تشکیل «مقوله» را داده‌اند. سپس به‌صورت رفت و برگشتی، کدها، مفاهیم و مقوله‌های ایجادشده موردبازنگری قرار گرفت تا در نهایت اشباع نظری حاصل شد. در ادامه کار برای دستیابی به ابعاد، مؤلفه‌ها و زیرمؤلفه‌های الگوی رهبری راهبردی نظام فرهنگی بر اساس گفتمان مقام معظم رهبری، ابتدا به کدگذاری محوری و انتخابی فرمایشات، آراء و اندیشه‌های ایشان پرداختیم. برای کدگذاری محوری، کدهای باز را به‌طور مستمر مطابقت داده و کدها یا مفاهیمی که ارتباط معنایی نزدیکی باهم داشتند را در یک طبقه یا دسته قرار داده و مقوله‌ها را به دست آوردیم. در پایان این مرحله از کدگذاری؛ تعداد ۶۳۸ کد، ۸۶ مفهوم، ۲۳۰ زیر مقوله و ۵۱ مقوله ایجاد شد. پس از تشکیل طبقات یا مقوله‌ها، به مرحله سوم کدگذاری یعنی کدگذاری انتخابی اقدام کردیم؛ به‌عبارت‌دیگر، طبقه‌ها یا مقوله‌ها را به‌طور مستمر با هم مطابقت داده و مقوله‌های مرتبط به هم را در یک گروه قرار دادیم تا قضایا شکل بگیرند. با توجه به اینکه هدف از این کار مشخص کردن موارد مطرح در الگوی پارادایمی استراوس و کوربین بود، نتایج حاصل را در این ۳ بعد جای دادیم.

مقوله‌های علی در الگوی پارادایمی شرایط مقدم را تشکیل و ۵ مقوله‌ی: آمادگی در مقابل جنگ نرم، صداوسیما در تراز جمهوری اسلامی، نظام تعلیم و تربیت کارآمد، تبادل فرهنگی و احساس مسئولیت همه دستگاه‌های فرهنگی شامل که در الگو قرار گرفت. مقوله‌های زمینه‌ای شامل ۳ مقوله: فرهنگ مهمتر از اقتصاد، فرهنگ ایرانی اسلامی و فرهنگ بستر عمومی حرکت؛ مقوله‌های مداخله‌گر شامل: الف) شرایط تقویت‌کننده، شامل ۴ مقوله: (کار فرهنگی درست، حقوق زنان و رفع ستم از آنان، انجام کار فرهنگی و پرهیز از کار سیاسی، ترجمه کتب خارجی خوب) ب) شرایط بازدارنده، شامل ۵ مقوله: (ضعف عملکرد دستگاه‌های فرهنگی، کار فرهنگی منفی، جنگ نرم و تهاجم فرهنگی، کاستی‌های

فرهنگی موجود، جهانی شدن، زیر یوغ چند قدرت بزرگ رفتن) و مقوله‌های راهبردی، شامل ۱۱ مقوله: شناختن بیماری‌های فرهنگی، استفاده از تمام ظرفیت‌ها در اصلاح فرهنگ عمومی، اولویت مصوبات شورای عالی انقلاب فرهنگی بر مجمع تشخیص مصلحت نظام، تبدیل میدان فرهنگی به میدان روشنفکری، حل مشکلات فرهنگی در شوراهای فرهنگی، جهت‌گیری انقلابی و اسلامی، باهم دیدن نیازهای مادی و معنوی مردم، کمک به مجموعه‌های خودجوش مردمی، اعلام علنی راهبردهای فرهنگی، مخالفت با برخی آزادی‌ها و مهندسی فرهنگی کشور و در نهایت مقوله‌های پیامدی شامل ۱۰ مقوله: تمدن‌سازی، تحقق الگوی ایرانی - اسلامی پیشرفت، رشد سیاسی و قدرت تحلیل مردم، شناخت اهداف و ابعاد دشمنی دشمنان، تکیه بر فرهنگ اسلامی و انقلابی، بسیج عمومی تمامی توانمندی‌ها و استفاده از ابزارهای فرهنگی، اتخاذ موضع تهاجمی ضمن دفاع از مواضع خود، مدیریت و برنامه‌ریزی کارهای فرهنگی، مزیت‌آفرینی و توسعه شایستگی‌های کلیدی سازمان و شبکه همکاران و کارآمدی دستگاه‌های فرهنگی؛ با محوریت «رهبری راهبردی - مقوله محوری» در الگوی پارادایمی تحقیق تنظیم شد. بر اساس الگوی پارادایمی تحقیق و با استفاده از یادداشت‌های نظری و عملیاتی که محقق طی مراحل مختلف تجزیه و تحلیل داده‌ها تهیه نموده است روایت داستان به رشته تحریر درآمد. در ادامه با توجه به روایت پژوهش و ترسیم الگوی «رهبری راهبردی»، تعداد ۱۲ قضیه تدوین و با بهره‌گیری از روش‌های مرسوم در نظریه‌پردازی داده‌بنیاد، روایی و پایایی تحقیق محرز شد و در نهایت یافته‌های تحقیق به سؤال‌ها پاسخ مناسب داده است.

ب) پیشنهادها

الف. پیشنهاد به سازمان‌های فرهنگی

مدیران عالی سازمان‌های فرهنگی در اعمال رهبری سازمان‌های مربوطه می‌توانند یافته‌های تحقیق را لحاظ کنند؛

- مدیران عالی سازمان‌های فرهنگی آمادگی در مقابل جنگ نرم با لحاظ طولانی مدت و عمیق دانستن جنگ نرم، تربیت افسران جنگ نرم، توجه به پیشگامان جبهه جنگ

نرم، تأمین بودجه و ابزارهای جنگ نرم، دائمی ندانستن پیروزی در جنگ نرم، در دستور کار داشته باشند.

- صداوسیما در تراز جمهوری اسلامی باید تحقق چشم‌انداز، مشوق پیشرفت کشور بودن، هدایت و مدیریت فرهنگ و افکار عمومی جامعه، افزایش تیزهوشی، ارائه برنامه‌های قابل فهم برای عامه مردم، سوق دادن مردم به فرهنگ اسلامی، آموزش مردم و تفهیم رابطه زن و مرد در فرهنگ اسلامی؛ همواره در جدول برنامه‌های خود قرار دهد.

- نظام تعلیم و تربیت کارآمد، شامل: هدایت فرهنگی در دانشگاه‌ها، رفتار مناسب استاد با طلبه و دانشجوی، اشتغال سیاست‌گذار فرهنگی فقط به کار فرهنگی، اولویت‌بندی کارهای فرهنگی، ترویج هنجارها، ارزش‌ها و سبک زندگی اسلامی ایرانی و هدایت مردم به سمت تدین، شکل گیرد.

- پیشنهاد می‌شود: استفاده از تمام ظرفیت‌ها در اصلاح فرهنگ عمومی، اولویت مصوبات شورای عالی انقلاب فرهنگی بر مجمع تشخیص، تبدیل میدان فرهنگی به میدان روشنفکری، حل مشکلات فرهنگی در شوراهای فرهنگی، جهت‌گیری انقلابی و اسلامی، باهم دیدن نیازهای مادی و معنوی مردم، شناختن بیماری‌های فرهنگی، کمک به مجموعه‌های خودجوش مردمی، اعلام علنی راهبردهای فرهنگی، مخالفت با برخی آزادی‌ها، مهندسی فرهنگی کشور؛ به‌عنوان راهبرد و سازوکارهای لازم در دستور کار «مدیران ارشد فرهنگی» برای ایفای مسئولیت، وظایف و نقش خود قرار گیرد.

- پیشنهاد می‌شود مدیران دستگاه‌های فرهنگی: رشد و قدرت تحلیل مردم، شناخت اهداف و ابعاد دشمنی دشمنان، تکیه بر فرهنگ اسلامی و انقلابی، بسیج عمومی تمامی توانمندی‌ها و استفاده از ابزارهای فرهنگی، اتخاذ موضع تهاجمی ضمن دفاع از مواضع خود، مدیریت و برنامه‌ریزی فرهنگی، مزیت‌آفرینی و توسعه شایستگی‌های کلیدی سازمان و شبکه همکاران و کارآمدی دستگاه‌های فرهنگی را در دستور کار خود قرار بدهند.

ب. پیشنهاد به سایر سازمان‌ها

- مهندسی مجدد سازمان‌های فرهنگی بر اساس همگونی و سنخیت وظایف و مسئولیت‌ها (سازمان‌های تبلیغی و ترویجی در ساختار واحدی با عنوان وزارت فرهنگ و ترویج اسلامی و سازمان‌های تخصصی و حرفه‌ای که بر اساس نظر مقام معظم رهبری نیاز به ترویج ندارند (مشخصاً موسیقی) در ساختار دیگری سازمان‌دهی شوند).
- با توجه به اهمیت فرهنگ و روش‌های فرهنگی اعمال رهبری و مدیریت، پیشنهاد می‌شود مدیران ارشد سایر نظامات (اقتصادی، سیاسی و اجتماعی) یافته‌های تحقیق را در ارزیابی، انتصاب و توانمندسازی مدیران ارشد برای درک تأثیرات متقابل حوزه فرهنگ با موضوع فعالیت آنها، لحاظ کنند.
- پیشنهاد می‌شود تا فرهنگ‌سازی برای پذیرش کار سخت، تلاش فرهنگی برای توسعه اقتصادی، استفاده از تولید داخلی و پرهیز از اسراف؛ در دستور کار سایر نظامات، به‌خصوص نظام اقتصادی قرار گیرد.

ج. پیشنهاد به پژوهش‌گران

- پژوهش پیرامون اثربخشی فعالیت‌های فرهنگی و چگونگی افزایش آن؛
- بررسی پیامدهای فرهنگی ناشناخته‌ی فعالیت‌های سیاسی، اقتصادی، اجتماعی، قضایی، نظامی و انتظامی؛
- بررسی تأثیر مدل ارائه‌شده در این پژوهش در میزان تحقق «الگوی پیشرفت ایرانی اسلامی»؛
- تدوین مدل بومی «رهبری راهبردی نظام فرهنگی» با استفاده از روش تحقیق کمی و آزمون فرضیه‌های آن.

فهرست منابع و مآخذ

- اکرامی، محمد؛ ناظمی اردکانی، مهدی (۱۳۸۳)، سیاست‌های ساماندهی فرهنگی کشور، تهران: کمیسیون فرهنگی دبیرخانه شورای عالی انقلاب فرهنگی.
- الوانی، مهدی (۱۳۷۹)، *تصمیم‌گیری و تعیین خط‌مشی دولتی*، تهران: انتشارات سمت.
- بول، جوین (۲۰۰۴)، حدیث‌و قرآن، ترجمه سید حسین علوی، *مجله قرآن پژوهی خاورشناسان*، شماره ۳.
- پارسونز، واین (۱۳۸۵)، *مبانی سیاست‌گذاری عمومی و تحلیل سیاست‌ها*، ترجمه حمیدرضا ملک محمدی، جلد اول، تهران: پژوهشکده مطالعات راهبردی.
- پرکان، حسین؛ سلطانی، مرتضی (۱۳۹۰)، طراحی الگوی مفهومی تحلیل فرهنگی کشور مبتنی بر رویکرد تئوری مفهوم‌سازی بنیادی، *مجله اسلام و پژوهش‌های مدیریتی*، سال اول، شماره دوم.
- حافظ‌نیا، محمد، (۱۳۸۷)، *مقدمه‌ای بر روش تحقیق در علوم انسانی*، تهران: انتشارات سمت.
- دانایی فرد، حسن (۱۳۸۴)، *روش‌شناسی پژوهش کیفی در مدیریت*، تهران: انتشارات صفار.
- دانایی فرد، حسن؛ اسلامی، آذر (۱۳۹۰)، *ساخت نظریه بی‌تفاوتی سازمانی - کاربرد استراتژی پژوهشی نظریه داده‌بنیاد در عمل*، تهران: انتشارات دانشگاه امام صادق (ع).
- دهقان پیشه، الهه (۱۳۸۹)، ارزیابی سیاست‌های هنری با ارتقاء مدل چارترند و مک کافی، *فصلنامه مطالعات فرهنگ-ارتباطات*، سال یازدهم، شماره ۱۰.
- رزاقی، افشین (۱۳۸۱)، *نظریه‌های ارتباطات اجتماعی*، تهران: نشر پیکان.
- سنجقی، محمد ابراهیم و همکاران (۱۳۹۶)، بررسی تأثیر رهبری راهبردی بر نوآوری با تأکید بر رویکرد ارتباطات شبکه‌ای، *فصلنامه پژوهش‌های مدیریت منابع انسانی*، سال نهم، شماره ۴.
- غلامزاده، داریوش (۱۳۹۳)، *رهبری*، چاپ دوم، تهران: انتشارات ترمه.
- میرزائی، خلیل، (۱۳۸۸)، *پژوهش، پژوهش‌گری و پژوهش‌نامه نویسی*، جلد اول، تهران: انتشارات جامعه‌شناسان.
- ناظمی اردکانی، مهدی (۱۳۹۰)، *مبانی و چگونگی ترسیم نقشه مهندسی فرهنگی کشور*، تهران: آوای نور.